

A Kálvin-tér, az egykori pesti Széna-piac

Már réges-régen nem így hívják, de egy kedves litográfia, melyben — egy belvárosi antikvárius kirakalában — mostanában gyönyörködtem, még akkor készült, amikor III. szeker száma szénát árusítottak és Szénás-piacnak nevezték. Weber Henrik nem valami világhírű mester, azonban életképei ma már kedvessé és művelődéstörténelmi szempontból becselessé váltak. A művész köre rajzolt

„Laczi-konyhája“

című lapján, a múlt századbéli pesti Széna-teret és egy különös jelenetet örökített meg.

Első kis szekér, amelyen váncosok közölt, hogy az étel ki ne hűljön, óriási fazekak. Ezekből természetes, szutykos asszonyosság mérí az enni-valót. E nagyszájú perszónákról az egykori krónikás írja: „A párizsi hal-kojók híresek, de

a pesti peccenyés asszonyokkal

nyelvesség dolgában nem mérközhettek.“ Laska-levest, fontos-gombócot, töltött-káposztát, túróscusuzát, lekváros-palacsintát, fahajas fánkot árusítottak, „de az izraelita lacikonyhások sátrában hal is kapható.“ Dobze László étterme két garasért a szegény ember minden vágyát kielégíti. Bőrös lacipeccenyé, jószagú fokhagymás kolbász, forró, sístergő zsírban sült fűszeres hurka izgalja az emberek orrát. Nem csupán fogyasztják. Sokan — akiknek nincs rá pénzük — lágra nyílt orrlakkal csak inhalálják. Pedig a gyékénysátras hidegkonyhán kenyér, egy porció sajt, vagy augsburgi, hegyibe meg egy kupica pálinka, mindössze egy krajcár. De ez is sok pénz annak, akinek még ennyije sincs.

Kecskelábú széken, számonlyon ülnek, vagy kőröskörül bámulva áldogálnak a cseppel sem kákabélú és egyáltalán nem finnyás „kunecsafók“ Cseréptáliból esznek csak úgy közel. Csámcsogó gyerekek, madár-árus, falánk esernyős, tarisznyás vandorlegény, kanászkalap mellé tűzött pipával, pomádával hegyesre pödört bajszú, sarkantyús, széles vászondrágos, rövidinges — a hasa tenyérnyi szélesen kitérszik —, subás, kosborlók-dohányzacskós, csimbókos-hajú paraszt, szomorú, rongyos koldus had a gusztlustalan éltel majszolja. Egy kopott cigány — nincs a morénáknál tányérja — mocskos süvegébe kéri a bablevest.

Ez időtájt finoman

„népkonyhának“

nevezett intézmény, a Dunaparton, a baremfipiac mellett is létezett, de ennek környéke „olyan orrfacsaróan büdös az elhajított csirkebélből, hogy ember legyen, aki bírja.“ A Szénás-piac a „jobb emberek“ találkozóhelye. A pestiek nagy szórakozása ezt a csodát csodálni, de méginkább hűti, s különösen a hideg-piac mulatságos ugyanitt. Fagyos időben perzsel egész dísznő, félföldi szalonna, rüfös kolbász, gombóc-kupac, fűporlyú-hegy egymást váltogatják. Kedden és pénteken szalmás-, szecskés-, gabonás-szekerek foglalják el a

teret. Tej, tejföl, túró, gomolya, vaj, zöldség, gyümölcs, nagy látvány. Nyár derekán a dínyve, mert mint a rigmus mondja: „... augusztus meghozza a dínyvet, görög vagy sárga, csiklandja a pe.ti nyélt.“ Egyébként itt árusítják a legszebb csizmát, rézpitykés mellényt, pántlikát, a legjobb subát, szűrt, szőrös-bundát, bőszájú inget, meg a lobogós — mint a portékáját kínáló kereskedő kiabálja — „gatyahözét.“

A Kecskeméti-utca sarkán egyemeletes épület. Az utca torkolatában egykor városkapu. Muskálás őrség, pókhasú svábok vigyáznak a városra. Volt is rá ok. 1704-ben rajtaütéssel a kurucok Pestet akarták elfoglalni. Kis híja, hogy nem sikerült. A 18. század folyamán a reneszanszko-abeli fiúk, kapuk elvesztik jelentőségüket. 1789-ben a váci-, 1794-ben a kecskeméti- majd utolsónak 1808-ban a hatvani-kaput, a mai Kossuth Lajos-utca végében lebontják. A kecskeméti-kapu melletti ház helyére Geislerk építtetnek „reneszansz“ bérházat Ybl Miklóssal. Szemben, ugyancsak ő tervezi majd a Pesti Hazai Takaréknégyemeletes neo-reneszansz palotáját. (Az ostrom alatt mindkettő kiég.) A mi körjünkön a Stáció- (mai Baross-) és Múzeum-utca sarkán, a Nemzeti Múzeum árnvékában — csak egy nagy pocsolya választja el a klasszikus épülettől — éktelenkedik a dűlendező, rozoga, zsupfödeles, földszintes, híres helyesebben hírhedt

„Két Pisztoló“ beszálló kocma

(Szigligeti egyik színművének címél, innen kölcsönözte.) Törzsvendégei a pest-budai alvilágból kerültek ki Gyilkosok, rablók, tolvajok tetteges figurái. A rablótanya a „nem jó ügyből születettek létsze“ Úgy hi-lett, hogy Rózsa Sándor és Sobri Józsa is mutatnak benne. Szigligeti darabjai: a Szökött katona, Csikós, Nagy Ignác: Magyar titkok, Kuthy: Hazai rejte-mek regényeinek alakjai itt cigánvoznak kártváznak, vagy susmognak az asztalok körül. A „eseledeknek“ szombat délután beadott „folytatásos románok“ bitangjai innen indulnak kalandjaikra és Kiss József: Budapesti rejte-mek című rémregényének tettesei „kézimunkájuk“ végzése után itt pihennek.

A jámbor pesti biedermeier spisz a „petyáren-pu“tíkot“ messze elkerüli s „meg, ha a „Rákus-kórház borzalmai“, valamint a Ferencvárosi-temető sírásója“ című remekművek itt tanyázó kullarablóira gondol. Híre, noha gazdája, a Hazai és Külföldi Tudósításokban 1840-ben olvastuk: „új csinnal készített el Szent György-napjára“, nem javul. Pedig még sokáig áll. Végül azután egy szép napon csákányos, tálygás tótok lebontják.

Egy másik híres beszálló kocma is volt a téren, a Soroksári-út és a Széna-piac sarkán. „A két Oroszlán“ címetelt fogadó. Iren jó hírű. Több mint száz évig állt. Az Oroszlán-utca hirdette emlékéit.

Az 1838-as nagy árvíz

idején Pesten 2281 ház dűlt össze. A

majd kélméteres víz a Kapucyváros-ka, mint az úrgéket öntölte ki, de a Két Pisztoló rendületlenül állva maradt. A Széna-piacon több épület omlott össze. A jól épült Szakall-ház körül — amelyben a diák, 15 éves Madách Imre két öccsével ez időben lakott — minden rom. A gyerekek az ablakból rémülten figyelik a Széna-téren hőmpölygő szennyes, jeges árt. Trattner feljegyzi: „... borzasztóan hangzott fülemb a széna-piaci torony vészharagjának zúgása.“ A fiatal Madách úgy érezhette magát, mint a velencei Lagunán. Biztosan látta az „árvízi hajósi“, amint a téren a Stáció-utca felé evez. A már vízben álló kálvinista templomból dereglyén viszik a menekülteket a Barátok magasabban fekvő kolostorába. Tükör, családi kép, ágy, ágynemű, bőleső, cifra-ruha, kalap, asztal, szék, szekrény, láda, hördő, teknő, gyúró-deszka, „számtalan ordítózó kutyá“, az es-deklők sűrésa, rimánkodás, a dűlendező házak ropogása... Lovak, ténenek, birkák dísznők, kutyák, macskák piszkokba, iszapha fulladt hullái — szörnűvízió. Madách felkébe vesődhetett e négy napos világtól való elzárás. Egyébként a rendes kálvintéri izgalmas, zsúfolt piac, úgy lehet a Londoni vásárhoz nyújtott számára benyomást.

A kiégett Ybl-épületek és az a'ta'a tervezett kút a szabálytalan tér közepén az ostrom a'att elpusztult. Talán a célnak, rendeltetésnek megfelelő szökőkút

a fájdalmasabb

veszteség Valahogy minden pestinek lélekéhez nőtt. Nekünk körülbelül azt jelentette, amit — teszmem fel — a ómaiának a Tritone-kútja. Szivárványos, csillogó, csörgő ezüst vizét jó esett látni és éjjel, különösen holdvilág mellett ha az egykori Bátorhy-kavéház leendőrei alatt ültek, sokan gyönyörködtek Kárpáti Aurél szerint „a víz muzsikájában.“ A kavéház „hűsü őj“ról a tér közepén, este, amikor már nem volt forgalom és minden elcsendesedett, a kilitás nem volt rossz: egyik oldalon, távol a Gelérthegy, a másikon, túl a szökőkuton, a Múzeum o'yan, mint egy antik színpad.

A tér, amelybe mint csillag sugarai torkollnak az utcák, már 1910 óta

gondot okozott a városrendező'nek.

Akad: ezek között olyan, aki azt javasolta, hogy a kútát és a templomot rombolják le. Lett volna lelke a buzgó városrendező'nek a kedves pirítán, naiv, vidékies templomot elpusztítani! Pest palinás maradóka, a klasszicizáló sílusban épült, arányos tömegű, nemes, egyszerű architektúra bántotta a szemét ennek az újkori képprombolónak...

A tér az ostrom pusztítását után ma újjászülte: a városrendező'nek sikerült megoldaniok az évtizedes problémát, a Kálvin-tér forgalmi berendezését.

Jajczay János